

การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในวิถีคนกับช้าง
บ้านแม่ตะมาน ตำบลกุดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
Community-based tourism development in the way of
people and elephants at Ban Mae Taman, Kuet Chang
Sub district, Mae Taeng District, Chiang Mai Province

จิระปรียา ดาราพันธ์ มณฑิรา ทิพไทแก้ว ปิยวรรณ โพธิ์ป้อ วรรณญา ยองเพชร
ศิริรัตน์ ขัตติดา และ สุภาคพิมล จันทรผา
Jirapreeya Darapan, Montira Thipthaikaew, Piyawan Pothipor,
Waranya Yongphet, Sirirat Khatthida and Supakpimol janpa

นักวิชาการอิสระ
Independent Scholar

วันที่รับบทความ : วันที่ 24 กันยายน 2567

วันที่ส่งบทความที่แก้ไข : วันที่ 4 พฤศจิกายน 2567

วันที่ตอบรับบทความเพื่อตีพิมพ์ : วันที่ 4 พฤศจิกายน 2567

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและพัฒนาการท่องเที่ยวในวิถีชีวิตคนกับช้างของชุมชนบ้านแม่ตะมาน ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) จากกลุ่มตัวอย่างในชุมชนบ้านแม่ตะมาน จำนวน 10 คน และวิเคราะห์เชิงพรรณนาความ

ผลการวิจัยพบว่า บริบทชุมชนด้านการท่องเที่ยวในวิถีชีวิตคนกับช้างของชุมชน เกิดจากการพาถูกค้าไปเที่ยวยังปางช้างต่าง ๆ และปางช้างยังไม่มีมาตรฐานใด ๆ นักท่องเที่ยวจึงมีความกังวลสูง ดังนั้นจึงคิดสร้างปางช้างที่ได้มาตรฐานสามารถสร้างความเชื่อมั่นแก่นักท่องเที่ยวได้ ศักยภาพของชุมชนที่มีต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยนำมาวิเคราะห์ SWOT ดังนี้ จุดแข็ง คือ ภายในชุมชนสภาพแวดล้อมมีความหลากหลายที่เอื้อต่อการท่องเที่ยว จุดอ่อน คือ การสื่อสารของพนักงาน โอกาส คือ การร่วมกันกับนักศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ ในการศึกษาวิจัย อุปสรรค คือ สถานการณ์โรคระบาด เศรษฐกิจ และระยะทางที่ค่อนข้างห่างไกลจากตัวเมือง โดยมีแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว คือ ชุมชนต้องสนับสนุนและส่งเสริมวัฒนธรรมในชุมชนเพื่อไม่ให้จางหายไป และต้องเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนเอง

คำสำคัญ: บริบทชุมชน วิถีชีวิต ปางช้าง

ABSTRACT

This research aims to study and develop tourism based on the coexistence of people and elephants in the Mae Ta Man community. The researcher reviewed relevant theories and studies to build knowledge and understanding, employing a qualitative research approach. Data were collected through in-depth interviews with a sample group of 10 community members and analyzed descriptively.

The findings revealed that the tourism context in the community, centered on the coexistence of people and elephants, primarily involves guiding customers to various elephant camps. However, these camps currently lack established standards, causing significant concerns among tourists. Consequently, the community envisions creating standardized elephant camps to build tourists' confidence. The study also assessed the community's potential for developing community-based tourism using a SWOT analysis. Strengths include a diverse environment within the community conducive to tourism. Weaknesses involve communication challenges among staff. Opportunities arise from collaboration with students from various institutions in conducting research. Threats include the impacts of the pandemic, economic challenges, and the remote location of the community. The proposed development strategy emphasizes the community's role in supporting and promoting its culture to ensure its preservation. Furthermore, efforts should focus on enhancing the community's capacity for sustainable tourism development.

KEYWORDS: Community Context, Lifestyle, Elephant Camps

บทนำ

สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 หรือ โควิด-19 ซึ่งเริ่มตั้งแต่ช่วงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2562 ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวไทยและการท่องเที่ยวโลกอย่างมากทำให้การเดินทางท่องเที่ยวระหว่างประเทศหยุดชะงัก รวมถึงส่งผลกระทบต่อจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทย โดยจากข้อมูลสถิตินักท่องเที่ยว (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2563) พบว่า นักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทยสะสมระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนธันวาคม ปี พ.ศ. 2563 มีจำนวน 6.7 ล้านคน ลดลงจากช่วงเดียวกันของปี 2562 ซึ่งอยู่ที่ประมาณ 39.9 ล้านคน หรือหดตัวประมาณร้อยละ 83.2 นอกจากนี้ การแพร่ระบาดของโควิด-19 ยังส่งผลให้รายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติลดลงเป็นอย่างมาก ในช่วงเดือนมกราคมถึงธันวาคม พ.ศ. 2563 รายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติอยู่ที่ 332,013 ล้านบาท ลดลงจากช่วงเวลาเดียวกันของปี พ.ศ. 2562 ซึ่งอยู่ที่ 1,911,808 ล้านบาท (กรกรณ์ ชีวะตระกูลพงษ์, 2563) ท่ามกลางสถานการณ์การระบาดไปทั่วโลกของไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 หรือโควิด-19 ดังกล่าว ส่งผลกระทบไปทุกมิติของชีวิตมนุษย์ อีกปัญหาที่หลายคนกังวลนอกเหนือจากผลกระทบทางสุขภาพ คือ สถานการณ์เศรษฐกิจที่เริ่มตกต่ำลง และสถานการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้ได้ส่งผลกระทบเป็นวงกว้างต่อการท่องเที่ยวของโลกและประเทศไทยเป็นอย่างมาก ทำให้การเดินทางท่องเที่ยวหยุดชะงักส่งผลกระทบต่อจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้ามาเที่ยวในประเทศไทยลดลง (TDRI, 2564)

“ช้าง” สัตว์ประจำชาติไทยเป็นอีกกลุ่มที่ประสบปัญหาหลายด้านจากวิกฤตโควิด-19 และรอการช่วยเหลือจากภาครัฐเช่นเดียวกับกลุ่มอื่น ๆ ทว่าช้างในฐานะสัตว์ที่สร้างรายได้จากการท่องเที่ยวไม่ใช่เครื่องจักรที่จ่ายเงินเยียวแล้วฟื้นคืนกลับมาได้ แต่ช้างเป็นทรัพยากรของชาติที่ต้องรักษาเพื่อให้มีชีวิตรอด เสี่ยงจากความทุกข์และคนเลี้ยงช้างหลายแห่งเห็นตรงกันว่า การเลี้ยงช้างในทุกวันนี้เหมือนเลี้ยงไปวัน ๆ ไร้การช่วยเหลือจากภาครัฐอย่างตรงจุด ส่วนหนึ่งเพราะช้างไม่ใช่สัตว์เศรษฐกิจที่ทำรายได้เหมือนหมู ไก่ หรือพืชผลอื่น ๆ ดังนั้น เมื่อไม่มีหน่วยงานที่รับผิดชอบเรื่องช้างจึงทำให้ภาคเอกชนไม่สามารถขอความช่วยเหลือได้และไม่มียุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องโดยตรง แต่ช้างเป็นหนึ่งในทรัพยากรธรรมชาติสำคัญของประเทศไทยที่ต้องคงรักษาไว้และสามารถหารายได้จากการเยี่ยมชมช้าง (สมาคมสหพันธ์ช้างไทย, 2565)

จากสถานการณ์ปกติจะมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาในประเทศไทยลดลงถึงร้อยละ 44 และจำนวนนักท่องเที่ยวที่จะมาเข้าชมปางช้างทั่วประเทศก็ลดลงตามไปด้วย อันเนื่องจากไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 หรือโควิด-19 ทำให้ช้างกว่า 100 เชือกไม่มีงานทำ และมีความเป็นอยู่ในอนาคตที่ไม่แน่นอนเพราะไม่มีเงินที่จะใช้จ่ายในการเลี้ยง ทำให้ช้างที่ป่วยต้องเสียชีวิตลง แต่หากมีหน่วยงานที่เร่งแก้ไขหรือให้ความช่วยเหลือก็จะสามารถมีค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงช้าง สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้และสร้างรายได้ให้กับชุมชน (สมาคมสหพันธ์ช้างไทย, 2565)

การพัฒนาการท่องเที่ยวควบคู่กับช้างสำหรับช่วงสถานการณ์ของท่องเที่ยวช่วงไทยก่อนที่จะเกิดสถานการณ์โรคไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 หรือโควิด-19 ระบาด เริ่มมีบริษัทท่องเที่ยวหลายแห่งได้หยุดขายทัวร์เกี่ยวกับการนั่งบนหลังช้างและชมการแสดงช้าง ส่วนปางช้างที่เลี้ยงช้างรูปแบบเดิมเริ่มมีการปรับเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น แต่เมื่อทั่วโลกเกิดวิกฤตโรคระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 หรือโควิด-19 ต่อเนื่อง ส่งผลให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวชะงักงัน และทำให้ปางช้างบางแห่งต้องปิดตัวลง อย่างไรก็ตามบางพื้นที่ถือเป็นโอกาสที่จะได้พัฒนาสถานที่และคุณภาพของปางช้างให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับช้าง จึงเป็นการพลิกวิกฤตให้เป็นโอกาสในการแก้ไขปัญหามาตรฐานของช้าง เพื่อเป็นการส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้ประกอบการปรับตัวเพื่อรองรับแนวโน้มการท่องเที่ยวของโลกหลังวิกฤติโควิด-19 คลี่คลายโดยเฉพาะนักท่องเที่ยวจากยุโรปและอเมริกา ที่ให้ความสำคัญกับเรื่องสวัสดิภาพสัตว์อย่างมาก หากไม่ปรับเปลี่ยนอาจมีแนวโน้มที่นักท่องเที่ยวจะปฏิเสธการท่องเที่ยวช้างรูปแบบเดิม (ปัญญาดา นาดี และณัฐพร เชื้อรัมย์, 2565)

กิจกรรมที่พัฒนาภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยวช้างในประเทศไทย ทางหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ปางช้าง และประชาชน ได้ดำเนินการสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีช้างเกี่ยวข้องมาดำเนินการพัฒนาระดับกิจกรรม เพื่อพัฒนาภาพลักษณ์ของช้างในประเทศไทยให้เป็นกิจกรรมที่เหมาะสมและเป็นการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ โดยให้ความสำคัญกับสวัสดิภาพสัตว์มากขึ้น กิจกรรมที่ได้รับการพัฒนาแล้วในประเทศไทย ได้แก่ กิจกรรมปางช้างที่เป็นมิตรต่อช้าง ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ให้ช้างได้ใช้ชีวิตอิสระ มีโอกาสแสดงพฤติกรรมตามธรรมชาติ ไม่มีการโซวช้างหรือกิจกรรมที่บังคับให้ช้างต้องปฏิสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยว พัฒนาและปรับปรุงมาตรฐานปางช้างเชิงสร้างสรรค์ เป็นต้น ผลของการจัดโครงการ/กิจกรรมช้างทุกเชือกเกิดความเปลี่ยนแปลง คือ ช้างมีสุขภาพดี อ้วนท้วนสมบูรณ์ เนื่องจากได้เดินหากินในป่า อารมณ์ดี ไม่หงุดหงิดง่าย ซึ่งเป็นผลดีกับความอยู่สบายที่ไม่ต้องคอยควบคุมช้างตลอดเวลา และเป็นกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวชาวยุโรปให้ความสนใจและพร้อมสนับสนุนอย่างมาก (ปัญญาดา นาดี และณัฐพร เชื้อรัมย์, 2565)

“ปางช้าง” เป็นอีกจุดหมายหนึ่งที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจเป็นอันดับแรก ๆ นับเป็นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวขนาดใหญ่ของเชียงใหม่ แต่นักท่องเที่ยวมีความสนใจแตกต่างกัน ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวชาวไทยและจีนสนใจการแสดงของช้างหรือที่เรียกว่า “ช้างโซว” ตามปางช้างขนาดใหญ่ที่มีการแสดงของช้างในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงความสนุกสนานกับการนั่งบนหลังช้างเพื่อท่องเที่ยวในระยะทางสั้น ๆ แต่ยังมีนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับช้างในอีกรูปแบบหนึ่งที่คนส่วนใหญ่ยังไม่คุ้นเคย คือ การเที่ยวปางช้างในรูปแบบของการเลี้ยงช้างและเรียนรู้ประสบการณ์ความอยู่สบาย ซึ่งตลาดส่วนใหญ่ของปางช้างแบบนี้จะเป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่ต้องการสัมผัสอย่างใกล้ชิดกับช้างมากกว่าดูการแสดงช้าง นายเสถียร ใจคำ อดีตนายกองค์การบริหารส่วนตำบลกั๊กช้าง กล่าวว่า ชาวบ้านดั้งเดิมเคยทำงานอยู่ในปางช้างใหญ่มาก่อนเช่นเดียวกับชาวบ้านละแวกนี้ที่ส่วนมากต่างทำงานในปางช้างหรือรีสอร์ท โดยอยู่ในวงจรของธุรกิจการท่องเที่ยวมาโดยตลอด ต่อมาในกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติบางส่วนที่ต้องการสัมผัสใกล้ชิดกับช้าง ต้องการป้อนอาหารช้าง และทำกิจกรรมอื่น ๆ ร่วมกับช้าง เช่น อาบน้ำให้ช้าง

เล่นโคลน นวดให้ช้าง เดินป่าร่วมกับช้าง และสัมผัสกับธรรมชาติในป่า จึงได้ริเริ่มทำปางช้างเล็ก ๆ โดยเริ่มจากช้างไม่กี่เชือก แล้ววางโปรแกรมต่าง ๆ ให้สอดคล้องต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ ซึ่งต่อมามีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ และมีกิจการปางช้างขนาดเล็กในรูปแบบที่คล้ายกันเกิดขึ้นตามมา โดยแต่ละที่มีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันแต่มีความคล้ายของกิจกรรมที่เน้นความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างคนกับช้าง สำหรับบ้านช้างไทย (Thai Elephant Home) เปิดให้บริการมากกว่า 10 ปี ปัจจุบันมีช้างจำนวน 14 เชือก และมีช้างเด็กที่ยังไม่ได้ทำงานอีกจำนวน 5 เชือก ซึ่งจัดให้อยู่อีกที่พร้อมกับช้างใหญ่และมีผู้ดูแล ถือเป็นเนอร์สเซอรี่อนุบาลช้าง เพื่อเตรียมความพร้อมที่จะเติบโตต่อไป นักท่องเที่ยวสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ทั้ง 2 แห่ง กิจกรรมนี้จะเริ่มจากการให้ข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับช้าง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของวิถีชีวิต อาหารการกิน การเข้าใกล้และการปฏิบัติต่อช้าง มีการบรรยายจากทีมงานมืออาชีพ จากนั้นจะเป็นกิจกรรมการให้อาหารช้าง ต่อด้วยการเดินป่ากับช้าง และขึ้นนั่งบนคอช้างร่วมกับความในบางช่วงที่ต้องข้ามน้ำแม่แตง (MGR Online, 2561)

บ้านแม่ตะมานมีกิจกรรมการท่องเที่ยวในวิถีชีวิตของชาวบ้านร่วมกับช้างและธรรมชาติ ปัจจุบันบ้านแม่ตะมานยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางเศรษฐกิจที่เป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาหมู่บ้านและคนในชุมชนให้มีความรู้และเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และเห็นวิถีของคนกับช้างที่อาศัยอยู่ร่วมกัน จึงทำให้ชุมชนบ้านแม่ตะมานเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง เนื่องจากมีนักท่องเที่ยวต่างถิ่นและนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมาเที่ยวปางช้าง แต่สถานการณ์โควิด-19 ทำให้เศรษฐกิจในชุมชนซบเซา รูปแบบการท่องเที่ยวคนกับช้างในพื้นที่แม่ตะมานตำบลกุดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วย การชมการแสดงโชว์ของช้าง การนั่งช้างข้ามแม่น้ำเลาหรินภูเขา และสุดท้ายเป็นการล่องแพชมลำน้ำแม่แตง ซึ่งแต่ละกิจกรรมจะใช้เวลาไม่นาน หลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมขี่ช้างหรือนั่งช้างแล้วจะต่อด้วยการให้อาหารช้าง และกิจกรรมล่องแพไม้ไผ่ โดยจะล่องตามลำน้ำแม่แตงในระยะทางความยาวประมาณ 4 กิโลเมตร (Paitiawmalao, 2019)

ดังนั้น คณะผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในบ้านแม่ตะมาน ตำบลกุดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ โดยศึกษาประเด็นเกี่ยวกับวิถีชีวิตคนกับช้างในชุมชนเพื่อวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนในวิถีชีวิตคนกับช้าง เพื่อศึกษาบริบทความพร้อมของการพัฒนาการท่องเที่ยวในวิถีชีวิตคนกับช้างของชุมชนบ้านแม่ตะมาน ตำบลกุดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ และเพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในวิถีชีวิตคนกับช้างหมู่บ้านแม่ตะมาน ตำบลกุดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชนด้านการท่องเที่ยวในวิถีคนกับช้างของชุมชนบ้านแม่ตะมาน
2. เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนที่มีต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนในวิถีคนกับช้าง
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในวิถีชีวิตคนกับช้างชุมชนบ้านแม่ตะมาน

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา คือ ชาวบ้านในหมู่บ้านแม่ตะมาน ตำบลกีดช้าง อำเภอมะแตง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 5 คน กลุ่มชาวบ้านในปางช้างและผู้มีความรู้เกี่ยวกับการใช้ชีวิตกับช้าง จำนวน 5 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษานี้ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์ โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1) บริบทชุมชนด้านการท่องเที่ยวในวิถีชีวิตคนกับช้างของชุมชนบ้านแม่ตะมาน 2) ศักยภาพของชุมชนที่มีต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนในวิถีคนกับช้าง และ 3) แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในวิถีชีวิตคนกับช้างของชุมชนบ้านแม่ตะมาน

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยนี้ศึกษาแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 10 คน โดยขออนุญาตบันทึกภาพ เทปเสียง และจดบันทึก จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาความ (Descriptive Analysis) โดยนำข้อมูลจากการรวบรวมกลุ่มตัวอย่างตามข้อเท็จจริงมาวิเคราะห์ในบริบทที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในวิถีชีวิตคนกับช้าง และนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบของการวิเคราะห์ตีความ

ผลการวิจัย

การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในวิถีชีวิตคนกับช้างบ้านแม่แตง ตำบลกีดช้าง อำเภอมะแตง จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทชุมชนด้านการท่องเที่ยวในวิถีชีวิตคนกับช้างของชุมชนบ้านแม่ตะมาน เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนที่มีต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนในวิถีชีวิตคนกับช้าง และเพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในวิถีชีวิตคนกับช้างชุมชนแม่ตะมาน สามารถสรุปผลการศึกษาได้ ดังนี้

1) บริบทชุมชนด้านการท่องเที่ยวในวิถีชีวิตคนกับช้างของชุมชนบ้านแม่ตะมาน พบว่า หมู่บ้านแม่ตะมานแต่เดิมเป็นชุมชนเล็ก ๆ ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ มีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ เดิมการคมนาคมยังไม่สะดวก แต่เมื่อเกิดปางช้างขึ้นจึงทำให้หมู่บ้านแม่ตะมานเริ่มมีเศรษฐกิจที่ดีขึ้น ชาวบ้านเริ่มมีรายได้เข้ามาในชุมชนและคนในชุมชนบางส่วนปลูกอ้อยและกล้วยขายให้กับปางช้าง หมู่บ้านแม่ตะมาน อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 2 ตำบลกีดช้าง อำเภอมะแตง จังหวัดเชียงใหม่ ส่วนใหญ่นับถือ ศาสนาพุทธ มีประเพณีและความเชื่อที่หลากหลาย เช่น การเลี้ยงผีปู่ย่า เป็นต้น

คุณวาสนา ทองสุข เจ้าของปางช้างแม่แตง ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของปางช้างแม่แตงว่า เดิมครอบครัวได้เปิดบริษัททำเที่ยวในเชียงใหม่ โดยพาลูกค้าไปเที่ยวยังปางช้างต่าง ๆ ซึ่งนักท่องเที่ยวมีความกังวลสูงและเกิดอุบัติเหตุบ่อย ๆ ดังนั้น จึงได้คิดสร้างปางช้างที่ได้มาตรฐานสามารถสร้างความเชื่อมั่นแก่นักท่องเที่ยว โดยปางช้างแม่แตง จัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2536 เริ่มจากพื้นที่ประมาณ 5 ไร่ และมีช้างเพียงไม่กี่เชือกให้บริการนั่งช้างชมธรรมชาติ พร้อมเปิดร้านอาหารเล็ก ๆ ปัจจุบันมีเนื้อที่กว่า 200 ไร่ มีจำนวนช้างเพิ่มมากขึ้นประมาณ 50 เชือก โดยปางช้างมีกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การดูโชว์ การล่องแพ การขึ้นเกวียน จุดให้บริการข้อมูล และให้ความช่วยเหลือในปางช้าง มีที่จอดรถ และมีร้านอาหารให้บริการ

ภาพที่ 1 การแสดงโชว์ของช้าง

ภาพที่ 2 การนั่งบนหลังช้างเที่ยวชมธรรมชาติ

ภาพที่ 3 การล่องแพไปตามลำธาร

ภาพที่ 4 การให้อาหารช้าง

2) ศักยภาพของชุมชนที่มีต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนในวิถีชีวิตคนกับช้าง จากการศึกษาพบว่า จุดแข็ง คือ ภายในชุมชนสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวความหลากหลายของประเพณีวัฒนธรรม และความหลากหลายของกลุ่มคนในพื้นที่ จุดอ่อน คือ ข้อจำกัดด้านภาษาในการสื่อสารของพนักงาน ปัญหาด้านการจัดการขยะ และการขาดประสิทธิภาพในการประชาสัมพันธ์ โอกาส คือ การสนับสนุนค่าใช้จ่าย เช่น การซื้ออาหารและการรักษาช้างจากบริษัทต่าง ๆ และการร่วมกันกับนักศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ ในการศึกษาวิจัย และอุปสรรค คือ สถานการณ์โควิด-19 และสภาพเศรษฐกิจตกต่ำทำให้นักท่องเที่ยวมีจำนวนลดลง และสภาพภูมิอากาศส่งผลให้นักท่องเที่ยวลดลง เช่น การเผาป่า รวมถึงระยะทางที่ค่อนข้างห่างไกลจากตัวเมือง เป็นต้น

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนที่มีต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนในวิถีชีวิตคนกับช้าง ด้วย SWOT Analysis

สภาพแวดล้อมภายใน	จุดแข็ง (Strength)	จุดอ่อน (Weakness)
	1) ปางช้างและชุมชนให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน 2) ชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยว 3) ความหลากหลายของประเพณีวัฒนธรรม 4) ความหลากหลายของกลุ่มคนในพื้นที่	1) ข้อจำกัดด้านภาษาในการสื่อสารภาษาของพนักงาน 2) ปัญหาด้านการจัดการขยะ 3) การขาดประสิทธิภาพในการประชาสัมพันธ์
สภาพแวดล้อมภายนอก	โอกาส (Opportunities)	อุปสรรค (Threats)
	1) การสนับสนุนค่าใช้จ่าย เช่น การซื้ออาหารและรักษาช้างจากบริษัทต่าง ๆ เป็นต้น 2) การร่วมกันกับนักศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ ในการศึกษาวิจัย	1) สถานการณ์โควิด-19 และสภาพเศรษฐกิจตกต่ำทำให้นักท่องเที่ยวมีจำนวนลดลง 2) สภาพภูมิอากาศส่งผลให้นักท่องเที่ยวลดลง เช่น ปัญหาหมอกควัน, PM 2.5 เป็นต้น 3) ระยะทางที่ค่อนข้างห่างไกลจากตัวเมือง

3) แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในวิถีชีวิตคนกับช้างหมู่บ้านแม่ตะมาน ชุมชนต้องสนับสนุนส่งเสริมวัฒนธรรมในชุมชนเพื่อไม่ให้จางหายไปกับกาลเวลา ต้องเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนเอง เช่น การแยกขยะ การรีไซเคิลขยะ เพื่อเป็นการจัดการขยะอย่างถูกต้องและส่งเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้คนในชุมชนเพื่อให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ฝักระวังไฟฟ้า รวมถึงการบริหารจัดการในชุมชน เช่น ร้านค้าที่จำหน่ายสิ่งของให้ผู้คน ถนนที่ใช้สัญจรในหมู่บ้าน การจัดการปรับปรุงและซ่อมแซมบริเวณที่ชำรุด

ตารางที่ 2 การวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในวิถีชีวิตคนกับช้างหมู่บ้านแม่ตะมาน ด้วย TOWS Matrix

สภาพแวดล้อมภายใน สภาพแวดล้อมภายนอก	Strength	Weakness
	S1 ปางช้างและชุมชนให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน S2 ภายในชุมชนสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยว S3 ความหลากหลายของประเพณีวัฒนธรรม S4 ความหลากหลายของกลุ่มคนในพื้นที่	W1 ข้อจำกัดในการสื่อสารภาษาของพนักงาน W2 ปัญหาด้านการจัดการขยะ W3 ยังขาดประสิทธิภาพในการประชาสัมพันธ์
Opportunities	SO Strategy	WO Strategy
O1 การสนับสนุนค่าใช้จ่าย เช่น การซื้ออาหารและรักษาช้างจากบริษัทต่างๆ O2 การร่วมกันกับนักศึกษาจากสถาบันต่างๆในการศึกษาวิจัย	S3O2 ศึกษาวิจัยและพัฒนาความหลากหลายทางประเพณีและวัฒนธรรม S4O1 สนับสนุนการสร้างที่อยู่อาศัยให้กลุ่มชาติพันธุ์ S4O2 ศึกษาวิจัยและพัฒนาความหลากหลายของกลุ่มคนในพื้นที่	W2O1 จัดระเบียบจุดทิ้งขยะและนำไปรีไซเคิล W3O1 พัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถ
Threats	ST Strategy	WT Strategy
T1 สถานการณ์โรคระบาดและเศรษฐกิจทำให้นักท่องเที่ยวมีจำนวนลดลง T2 สภาพภูมิอากาศส่งผลให้นักท่องเที่ยวลดลง T3 ระยะทางที่ค่อนข้างห่างไกลจากตัวเมือง	S1T1 มีมาตรการส่งเสริมให้สวมหน้ากากอนามัย S1T2 ส่งเสริมการเฝ้าระวังและตรวจตาการเผาป่าในพื้นที่ป่าชุมชน	W3T3 มีจุดให้บริการภายในตัวเมือง

ภาพที่ 5 ภาพบรรยากาศการนั่งเกวียน

ภาพที่ 6 จุดให้บริการการให้อาหารช้าง

อภิปรายผล

1) บริบทชุมชนด้านการท่องเที่ยวในวิถีชีวิตคนกับช้างของชุมชนบ้านแม่ตะมาน พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีประสบการณ์ เป็นคนที่เติบโตและอาศัยอยู่ในชุมชน ทำให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของบริบทชุมชน และคนในชุมชนที่เริ่มมีความเป็นอยู่ในชีวิตที่ดีขึ้น เนื่องจากลักษณะพื้นที่เดิมไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกและไม่มีสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว แต่หลังจากที่ก่อตั้งปางช้างขึ้นจนกลายเป็นสิ่งที่น่าสนใจดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน ทำให้เกิดการพัฒนาลำเนา การเดินทางที่มีความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น ซึ่งตอบสนองต่อความต้องการของคนในชุมชน มีธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่ดีและอุดมสมบูรณ์สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้าท่องเที่ยวภายในชุมชนได้ สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวของ นิศา ชัชกุล (2550) กล่าวถึงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวว่า การสร้างหรือพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่ไม่ดึงดูดใจให้สามารถกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญและสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้นั้น จะต้องคำนึงถึงจุดสำคัญในด้านของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ทั้งในด้านกายภาพหรือภูมิภาคนั้น ตำแหน่งที่ตั้ง หรือชื่อเสียงของสถานที่ที่จะฉายออกไปสู่โลกภายนอก และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมเกียรติ ชัยพิบูลย์ (2551) ที่ศึกษาเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า ศักยภาพการท่องเที่ยวของชุมชนนครชุมมีองค์ประกอบที่เหมาะสมสำหรับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญ คือ ด้านสิ่งดึงดูดใจ เช่น สิ่งที่ได้เด่นในชุมชนธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม รวมถึงสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก มีป้ายบอกทางไปยังสถานที่และจุดสำคัญต่าง ๆ เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวหรือผู้สัญจรเข้าใจง่ายและสะดวกในการเดินทาง นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ เจตนา พัฒนจันทร์ (2562) ที่ศึกษาเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชุมชนวัดตาล ตำบลบางเสด็จ อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง พบว่า สิ่งดึงดูดการท่องเที่ยวของชุมชน คือ ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนที่ดำเนินการมาเป็นระยะเวลายาวนาน โดยได้รับการรับรองจากภาครัฐ รวมไปถึงการสนับสนุนปัจจัยต่าง ๆ จากหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และองค์กรอิสระ โดยอาศัยแนวทางการพัฒนา 5 ด้านจากเกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทย ประกอบไปด้วย 1) ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2) ด้านการจัดการเศรษฐกิจสังคมและคุณภาพชีวิตที่ดี 3) ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน 4) ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน และ 5) ด้านคุณภาพการบริการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2) ศักยภาพของชุมชนที่มีต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนในวิถีชีวิตคนกับช้าง จุดแข็ง คือ ภายในชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยว มีความหลากหลายของประเพณีวัฒนธรรมของกลุ่มคนในพื้นที่ โดยคนในชุมชนสามารถเรียนรู้ภาษาและการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวได้หลายภาษา ซึ่งถือเป็นการพัฒนาบุคลากรเพื่อส่งเสริมความสามารถให้กับบุคลากรทางการท่องเที่ยวในชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านการท่องเที่ยวของ Karl Albrecht (2533, อ้างถึงใน ราณี อมรินทร์รัตน์, 2540) ที่กล่าวว่า การพัฒนาบุคลากรในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นการดำเนินการส่งเสริมให้บุคลากรในอุตสาหกรรม

ห้องที่เรามีความรู้ความสามารถ ทักษะ และทัศนคติที่ดีในการทำงาน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ภกร รงค์นพรัตน์ (2551) ศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในประเทศไทย พบว่า การจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนที่เหมาะสมและเป็นไปได้สำหรับประเทศไทยต้องมีการพัฒนาองค์ประกอบหลัก 4 ด้าน คือ 1) การจัดการด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวและโครงสร้างพื้นฐาน 2) การจัดการด้านการตลาด การบริการ การประชาสัมพันธ์และโฆษณา 3) การจัดการด้านการให้การศึกษาและพัฒนาบุคลากร และ 4) การจัดการด้านการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ผู้มีส่วนได้เสีย ซึ่งต้องดำเนินงานหรือปฏิบัติตามองค์ประกอบหลักทั้ง 4 ด้าน อย่างเป็นระบบ อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของบุษบา สิทธิการ วิยะดา เสรีวิชัยสวัสดิ์ และ อิศรี แพทย์เจริญ (2559) ศึกษาเรื่องศักยภาพ/ความพร้อมของระบบการท่องเที่ยวข้ามพรมแดนในเส้นทาง R3A และ R3B เพื่อรองรับประชาคมอาเซียน พบว่า ทรัพยากรบุคคลจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาศักยภาพให้สอดคล้องกับบริบทของแหล่งท่องเที่ยวและตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว

3) แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในวิถีชีวิตคนกับช้างหมู่บ้านแม่ตะมาน ปางช้างแม่แตงช่วยสนับสนุนผลผลิตทางการเกษตรของชาวบ้านทำให้เกิดสร้างงานและสร้างรายได้ให้กับชุมชน รวมถึงคนในชุมชนที่ได้ทำงานภายในปางช้างแม่แตง ทำให้คนในชุมชนได้ประโยชน์จากปางช้าง และปางช้างได้ประโยชน์จากคนในชุมชนเช่นกัน นอกจากนี้ ชุมชนยังได้ผลประโยชน์จากปางช้างที่ช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชนให้ดีขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ดังที่ ธง คำเกิด อุทุมพร เรืองฤทธิ์ เฟื่องฤทัย เสี่ยมศิลป์ จิตราภรณ์ เถรวัตร และชิตชนก มากจันทร์ (2564) กล่าวว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนยังเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งที่มีลักษณะเป็นชุมชน และการท่องเที่ยวโดยชุมชนนี้จะมีส่วนช่วยในการกระตุ้นเศรษฐกิจของท้องถิ่นด้วยการสร้างงานและการกระจายรายได้ ขณะเดียวกันยังช่วยในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ และยังเป็นการท่องเที่ยวในหมู่บ้านที่มีการจัดการการท่องเที่ยวอยู่แล้ว สอดคล้องกับงานวิจัยของอรรวรรณ เกิดจันทร์ (2557) ที่ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศป่าชายเลนคลองโคกน จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวป่าชายเลนคลองโคกน พบว่า ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนั้นมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอยู่ในระดับดี โดยจัดกิจกรรมต่าง ๆ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน และการชมวิถีชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น ประกอบกับได้มีการกำหนดแผนงานจัดกิจกรรมที่ช่วยให้คนในชุมชนท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ มีการกระจายรายได้ให้กับคนในชุมชน ศูนย์อนุรักษ์ป่าชายเลนคลองโคกนนั้นต้องการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนผู้ประกอบการโฮมสเตย์และรีสอร์ทต้องการโครงการเกี่ยวกับการรณรงค์การปลูกป่าชายเลนให้มีอย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกับงานวิจัยของ เอมอร หนูทับ (2553) ที่ศึกษาเรื่องการวางแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนแบบบูรณาการในจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่จะนำไปสู่ความสำเร็จตามแนวคิดวิสัยทัศน์ คือ ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาสังคมยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวอนุรักษ์

สิ่งแวดล้อมยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาชุมชนแบบอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์

1. ผลจากการศึกษาลักษณะของบริบทชุมชนด้านการท่องเที่ยวในวิถีชีวิตคนกับช้างของชุมชนบ้านแม่ตะมานโดยภาพรวม พบว่า ปางช้างช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจและสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนบางส่วน แต่ส่วนใหญ่จะรับคนภายนอกชุมชนเข้ามาทำงานมากขึ้น จึงทำให้ปัจจุบันจึงมีคนภายนอกเข้ามาทำงานในชุมชนมากขึ้น จึงเห็นควรหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลได้มีการตรวจสอบคนที่เข้ามาในชุมชนให้มากขึ้น

2. ปางช้างควรให้ความสำคัญของการประชาสัมพันธ์ข้อมูลและข่าวสารต่าง ๆ และการพัฒนาบุคลากรภายในองค์ให้มีความรู้เกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์ให้มากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ในการทำวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาข้อมูลพื้นฐานบริบทของชุมชนในทุกมิติ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อต่องานวิจัย

2. การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับช้างมีความเสี่ยงในการเก็บข้อมูล ดังนั้นผู้วิจัยจึงควรเก็บข้อมูลด้วยความระมัดระวัง และควรมีผู้เชี่ยวชาญดูแลอย่างใกล้ชิด

เอกสารอ้างอิง

กรกริณย์ ชีวะตระกูลพงษ์. (2563). *โควิด-19 กระทบห่วงโซ่เศรษฐกิจโลก*. สืบค้นจาก <https://www.chula.ac.th>

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2563). *สถิตินักท่องเที่ยว*. สืบค้นจาก www.mots.go.th

เจตนา พัฒนจันทร์. (2562). *การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ชุมชนวัดตาล ตำบลบางเสด็จ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอ่างทอง*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ธง คำเกิด, อุทุมพร เรืองฤทธิ์, เพียงฤทัย เสี่ยมศิลป์, จิตราภรณ์ เถรวัตร และ ชิดชนก มากจันทร์. (2564). *การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานรากวิถีชีวิตชุมชนอย่างยั่งยืน ของตำบลต้นตาล อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ.

นิศา ชัชกุล. (2550). *อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- บุษบา สิทธิการ วิยะดา เสรีวิชัยสวัสดิ์ และ อีสริ แพทย์เจริญ. (2559). *โครงการย่อยที่ 1 การศึกษาศักยภาพ/ความพร้อมของระบบการท่องเที่ยวข้ามพรมแดนในเส้นทาง R3A และ R3B เพื่อรองรับประชาคมอาเซียน*. (รายงานวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ปัญญาดา นาคี และ ณัฐพร เชื้อรัมย์. (2565). *การพัฒนาภาพลักษณ์ทัวร์ช้างไทยเพื่อความมั่นคงในการท่องเที่ยว*. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย.
- ภกร รงค์นพรัตน์. (2551). *การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ราณี อมรินทร์รัตน์. (2551). *การพัฒนาบุคลากรในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- สมาคมสหพันธ์ช้างไทย. (2565). *วิกฤติช้างไทย*. สืบค้นจาก <https://www.thaielephantalliance.org/>
- สมเกียรติ ชัยพิบูลย์. (2551). *การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนนครชุม อำเภอมือเมือง จังหวัดกำแพงเพชร*. (รายงานวิจัย). กำแพงเพชร: มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
- อรรธรณ เกิดจันทร์ (2557). *การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศป่าชายเลนคลองโคน จังหวัดสมุทรสงคราม*. (ปริญญาานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- เอมอร หนูทับ (2553). *การวางแผนยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนแบบบูรณาการในจังหวัดนครศรีธรรมราช*. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- MGR ONLINE. (2561). *ฝรั่งชอบมากล่องปางช้างที่ “แม่ตะมานเชียงใหม่” วันนี้ไม่ได้มีแค่ “ช้างโชว์” นักท่องเที่ยวแห่พาช้างแซ่โคลนคึกคัก*. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/local/detail/9610000016579>
- TDRI. (2564). *วิเคราะห์ผลกระทบของโควิด – 19 ต่อธุรกิจท่องเที่ยว*. สืบค้นจาก <https://tdri.or.th/2021/02/covid-112/>
- Paitiawmalao. (2563). *ขี่ช้าง ล่องแพ กับ ปางช้างแม่ตะมาน อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่*. สืบค้นจาก https://travel.trueid.net/detail/bmnKL6bdZvr?fbclid=IwAR16fBRHg7wvt2bPN39v2Q7aGJTWdXDJl2cChzzRvjxPgRxLrK_jj55NqE